

Legal Analysis of Factors Violating the Right to Image in Cyberspace: Focusing on Iranian Judicial Decisions

Fatemeh Abdi^{1*} | **Maryam Ghanizadeh Bafghi²**

1. Corresponding Author, Department of Family Law, Faculty of Women and Family, University of Religions and Denominations, Qom, Iran. Email: f.abdi@urd.ac.ir

2. Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, Kharazmi University, Tehran, Iran. Email: m.ghb@khu.ac.ir

RRCCII I 000

RRRRRRRR

iiii eeetyee:
aaaaa aah iiii eee

In this domain, any photography, dissemination, and exploitation of images necessitate the informed consent of the image owner to safeguard individual rights and prevent tangible and intangible harm. This research, employing a descriptive-analytical method and examining judicial decisions in Karaj (2016-2022), reveals that the unlawful creation and recording of images, particularly of women without appropriate attire in private settings and the clandestine production of indecent images from private ceremonies, are factors contributing to the violation of the right to image. Furthermore, the unauthorized publication of individuals' images in the digital realm, whether the exact private image causing harm or defamation, or manipulated private images that conventionally tarnish an individual's reputation, is also considered a violation. Nevertheless, this study indicates that the legislator has not taken sufficient measures to fully protect the right to image and the privacy of individuals, especially concerning photography without consent in private spaces, even when individuals are appropriately dressed.

iiii le Hrrrrr:

Received: May 13, 2025

Revised: September 15, 2025

Accepted: September 18, 2025

Published online: 23 September 2025

WWW.OSSS:

Image Rights,

Privacy,

Judgmental Procedure,

Cyberspace.

eeee ssss sssllle: Abdi, F. & Ghanizadeh Bafghi, M. (2525.. ee aal aaa lysss ff tttt sss Vaaaaiigg hle Rtttt to mraee nn
Cyrrii aaa:: gggggggg gg aaaii nn Jccccill ee ii sssss. iii eeee www22 (1,, 99-83.
ttt/// oo..rr// [10.22999999.. 2.2..1. 1.....2](#)


```
. iiiiii iiiii i ccc cccyrtttt nnd llll llll llllll ttttt t.
OO:: ttt// iiiii .rr// 1.. 2299999lll t.2.2.. .....1. 1. 888882
```

Publisher: University of Tehran Press.

OO:: ttt // iiiii .rr// 1.. 229999ll t.2.2..1. 1. 88882

انتشارات دانشگاه تهران

حقوق خصوصی

سایت نشریه: <http://ojs.irt.ir>

شاپا الکترونیکی: ۶۲۰۹-۲۴۲۳

تحلیل حقوقی عوامل نقض حق بر تصویر در فضای مجازی: با تمرکز بر آرای قضایی محاکم ایران

فاطمه عبدی^{۱*} | مریم غنی زاده بافقی^۲

۱. نویسنده مسئول، گروه حقوق خانواده، دانشکده زن و خانواده، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران. رایانامه: f.abdi@urd.ac.ir

۲. گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: m.ghb@khu.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۰۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۱۷

در عصر گسترش فضای مجازی و سوءاستفاده از تصاویر افراد برای اهداف مجرمانه، حق بر تصویر به افراد امکان کنترل بر استفاده از ظاهرشان را می‌دهد. در این فضا، هرگونه تصویربرداری، انتشار و بهره‌برداری از تصاویر نیازمند اجازه آگاهانه صاحب آن است تا از حقوق افراد محافظت شود و از آسیب‌های مادی و معنوی جلوگیری گردد. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و بررسی آرای قضایی کرج (۱۳۹۵-۱۴۰۱) نشان می‌دهد که تهیه و ثبت غیرقانونی تصاویر، به‌ویژه از بانوان بدون پوشش در خلوت و تصاویر مبتذل از مراسم خصوصی، و همچنین انتشار غیرمجاز تصاویر در فضای دیجیتال که منجر به ضرر یا هتک حرمت شود، از عوامل نقض این حق هستند. با این حال، قانونگذار در حمایت کامل از حق بر تصویر و حریم خصوصی، به‌ویژه در مورد تصویربرداری بدون رضایت در اماکن خصوصی حتی با پوشش، کافی عمل نکرده است.

کلیدواژه:

حق بر تصویر،

حریم خصوصی،

رویه قضایی،

فضای مجازی.

استناد: عبدی، فاطمه و غنی‌زاده بافقی، مریم (۱۴۰۴). تحلیل حقوقی عوامل نقض حق بر تصویر در فضای مجازی: با تمرکز بر آرای قضایی محاکم ایران. حقوق

خصوصی، ۲۲ (۱) ۶۹-۸۳.

<http://doi.org/10.22059/jolt.2025.394951.1007382>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© نویسندگان.

D::: iiiiirrr g/1.. 22999jj.... 2.2.. .. 1. 1.....2

مقدمه

با گسترش روزافزون فناوری‌های ارتباطی و فضای مجازی، علاوه بر فرصت‌های بی‌شمار، تهدیدات نوینی نیز پدیدار شده است که حریم خصوصی و حقوق فردی را به چالش می‌کشد. در میان این تهدیدات «نقض حق بر تصویر» از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. چون این حق نه تنها بخشی جدایی‌ناپذیر از کرامت انسانی و حقوق شخصیت به شمار می‌رود (Koziol, 2005: 12؛ صفایی، ۱۳۹۰: ۲۰) بلکه در فضای دیجیتال با ابعاد پیچیده و گسترده‌ای مواجه شده است. حریم خصوصی به فضایی اطلاق می‌شود که افراد انتظار دارند از دسترس دیگران محفوظ بماند. حق تصویر حقی ایجابی برای هر فرد است که به او اختیار می‌دهد بر چگونگی استفاده و انتشار تصویر خود کنترل داشته باشد. در مقابل، هر گونه استفاده غیر مجاز از تصویر افراد نه تنها نقض این حق است، بلکه مسئولیت حقوقی و گاه کیفری برای متخلف ایجاد می‌کند (اسماعیل‌پور و عباسی عربلوی آقاعلی، ۱۳۹۹: ۲۲۸). حق تصویر را می‌توان بخشی از حقوق مرتبط با حریم خصوصی دانست (Synodinou, 2014: 181-207). بنابراین حتی در مکان‌های عمومی نیز استفاده و انتشار تصویر بدون رضایت صاحب آن می‌تواند ناقض این حق باشد (میرشکاری، ۱۳۹۷: ۱۶۵). با توجه به ماهیت چندوجهی حق بر تصویر که هم‌زمان جنبه‌های ایجابی (حق فرد بر کنترل تصویر خود) و سلبی (مصونیت از سوءاستفاده) را در بر می‌گیرد و پیامدهای آن می‌تواند در حوزه‌های مختلف حقوق خصوصی و کیفری ظهور یابد، بررسی جامع این موضوع امری اجتناب‌ناپذیر است. این پژوهش، با نگاهی نوین و با تأکید بر تمایز میان «حق فرد بر تصویر» و «مسئولیت‌های ناشی از نقض آن» تلاش می‌کند تا عوامل و بسترهای نقض این حق را، از انتشار غیرمجاز و استفاده تجاری بدون رضایت گرفته تا تحریف تصاویر، شناسایی و با اتکا بر مبانی حقوقی اسباب اثبات مسئولیت متخلفین را تحلیل کند. نوآوری اصلی این پژوهش در ارائه یک تحلیل یکپارچه از این گستردگی است؛ به گونه‌ای که همه جنبه‌های حقوقی و قضایی مرتبط با حق بر تصویر در فضای مجازی را در چارچوبی منسجم بررسی و از پراکندگی معمول در این حوزه پرهیز می‌کند تا بدین طریق چارچوبی کارآمد برای حفظ کرامت انسانی و حق بر تصویر در عصر دیجیتال فراهم آورد. هدف اصلی این پژوهش نه تنها تحلیل دقیق عوامل مؤثر بر نقض حق تصویر در فضای مجازی، بلکه ارائه یک تحلیل همه‌جانبه و عملی از رویکرد محاکم قضایی ایران در قبال این چالش نوظهور است. این مطالعه با تکیه بر مبانی نظری و معیارهای علمی دقیق تلاش می‌کند تا تصویری جامع و کاربردی از جایگاه حق تصویر در نظام حقوقی ایران ارائه دهد. در عصر کنونی، که گسترش فزاینده فضای مجازی و سهولت بی‌سابقه در انتشار تصاویر «حق بر تصویر» را به یکی از چالش‌برانگیزترین ابعاد حقوقی حریم خصوصی و هویت فردی بدل کرده است، این پژوهش ضرورت می‌یابد تا با نگاهی چندوجهی به فهم عمیق‌تری از چگونگی و چرایی زیر پا گذاشته شدن این حق بنیادین دست یابد. از کاربردهای عملی و مهم این مطالعه می‌توان به ارائه راهکارهای مؤثر به قانونگذاران برای اصلاح و تدوین قوانین حمایتی جامع‌تر، یاری رساندن به قضات و وکلا در رسیدگی به پرونده‌های پیچیده مرتبط با نقض حق بر تصویر، و افزایش آگاهی عمومی جهت پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و روانی ناشی از این نقض‌ها اشاره کرد. این رویکرد جامع و تمرکز بر ابعاد عملی به پژوهش حاضر اجازه می‌دهد تا با پر کردن خلأ موجود در مباحث حقوقی بستری برای صیانت مؤثرتر از کرامت و حقوق شهروندی در فضای دیجیتال فراهم آورد. از این‌رو، دو پرسش محوری این پژوهش عبارت‌اند از:

۱. عوامل نقض حق تصویر در قوانین ایران چیست؟

۲. رویکرد قضایی محاکم ایران در زمینه نقض حق تصویر در فضای مجازی چگونه است؟

این تحقیق با رویکرد توصیفی-تحلیلی و با هدفی کاربردی بر پایه منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی انجام شد. همچنین، در بخش عملی، پرونده‌ها و آرای قضایی صادره در سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۱ در شهرستان کرج با هماهنگی دادگستری و به صورت تصادفی انتخاب شدند و مورد مطالعه قرار گرفتند تا یافته‌ها جنبه علمی و عینی داشته باشند.

مفهوم حق بر تصویر

حق بر تصویر مفهومی گسترده‌تر از صرف حق عکس‌برداری است و شامل ابعاد تصویری و تصویری-حرکتی می‌شود. این حق به افراد امکان می‌دهد کنترل کامل بر تصویر خود داشته باشند و بر نحوه ثبت، انتشار، و استفاده از تصاویرشان نظارت کنند

(Peptan, 2014: 29). اصطلاح «حق بر تصویر» در واقع مالکیت فرد بر تصویر خود را نشان می‌دهد و اختیار تصمیم‌گیری درباره استفاده از آن را به رسمیت می‌شناسد.

حق بر تصویر، چهار جنبه اصلی آزادی را شامل می‌شود:

۱. آزادی تصمیم‌گیری برای تصویربرداری. فرد می‌تواند درباره تصویربرداری دیگران از خود تصمیم بگیرد.
۲. آزادی در انتخاب نحوه و موقعیت تصویربرداری. موقعیت و حالت فرد در تصویر می‌تواند پیام‌های متفاوتی منتقل کند.
۳. آزادی در تصمیم‌گیری برای انتشار تصاویر. فرد می‌تواند مستقل از تصمیم‌گیری برای تصویربرداری درباره انتشار تصاویر خود نظر دهد (Logeais & Schroeder, 1998: 517).
۴. آزادی در انتخاب استفاده از تصویر. این آزادی شامل زمینه‌های تجاری، تبلیغاتی، یا سیاسی و نحوه استفاده از تصاویر است.

حق بر تصویر به دو جنبه ایجابی و سلبی تقسیم می‌شود:

۱. جنبه ایجابی (حق فرد) استفاده تجاری و تبلیغاتی از تصویر افراد را محدود و حقوق مادی صاحب تصویر را حفظ می‌کند.
۲. جنبه سلبی (مسئولیت دیگران) ثبت و تکثیر و انتشار تصاویر دیگران بدون رضایت آن‌ها را ممنوع می‌کند و بر اهمیت رضایت صاحب تصویر تأکید دارد (شکری و همکاران، ۱۳۹۶: ۴).

در فضای مجازی، حق بر تصویر به معنای کنترل مستقیم و صریح افراد بر تصاویرشان است و نقض آن می‌تواند مسئولیت حقوقی و حتی کیفری برای دیگران ایجاد کند. با گسترش شبکه‌های اجتماعی، حفظ حریم خصوصی و به‌ویژه حق بر تصویر به یک چالش جدی تبدیل شده است. زیرا ثبت و انتشار تصاویر بدون اجازه از اصلی‌ترین عوامل نقض حق بر تصویر محسوب می‌شود. از این رو، بررسی این حق نه تنها جنبه علمی و حقوقی دارد، بلکه به روشن شدن تفاوت میان حق فرد و مسئولیت دیگران در نقض این حق نیز کمک می‌کند و ضرورت تدوین قوانین به‌روز و هماهنگی بین‌المللی را نشان می‌دهد (عبدی، ۱۴۰۱: ۲۴).

مبانی حق بر تصویر

حق بر تصویر در مباحث حقوقی عمدتاً بر دو مبنا تحلیل می‌شود: حریم خصوصی و حقوق شخصیت. در مبناي نخست، تصویر فرد بخشی از حریم خصوصی او تلقی می‌شود و نقض آن همانند نقض حریم خصوصی به شمار می‌رود. در مقابل، در مبناي دوم، حق بر تصویر مستقل از حریم خصوصی و به عنوان جزئی از حقوق شخصیت شناسایی می‌شود و شأنی هم‌تراز با آن دارد (Kozioł & Warzilk, 2005: 121).

حق بر تصویر بر مبناي حریم خصوصی

حریم خصوصی به عنوان پیش‌شرط شخصیت انسانی مورد حمایت حقوقی قرار می‌گیرد و توجیه آن از منظر سه نظریه صورت گرفته است:

۱. نظریه حقوق فطری: بر پایه حقوق طبیعی، که مقدم بر اراده دولت‌هاست، همه افراد از حقوق ذاتی مانند حق حیات، آزادی بیان، و حریم خصوصی برخوردارند (اصلانی، ۱۳۸۱: ۵۳؛ اصلانی، ۱۳۸۹: ۳۳). بنابراین نقض حریم خصوصی اطلاعاتی و ارتباطی در فضای مجازی نیز به معنای تعرض به حق فطری و ذاتی است (اصلانی، ۱۳۸۹: ۷).
۲. نظریه قرارداد اجتماعی: انسان‌ها، برای تأمین منافع جمعی و جلوگیری از تعارض، آزادی مطلق خود را محدود کرده و وظیفه حمایت از حریم خصوصی را بر عهده حکومت نهاده‌اند (قاضی، ۱۳۷۵: ۱۱۲؛ Greene, 2006: 7). بر این اساس، دولت موظف است نه تنها خود از تعرض به داده‌ها و ارتباطات شهروندان بپرهیزد، بلکه مانع تجاوز دیگران نیز شود (اصلانی، ۱۳۸۹: ۸).

۳. نظریه اخلاقی: از منظر اخلاقی، احترام به حریم خصوصی لازمه شخصیت انسان و شرط خودمختاری اوست. قانونگذار نیز وظیفه دارد این خواسته اخلاقی را با ضمانت اجرای حقوقی حمایت کند (Reiter, 2001: 679).

بر مبناي حریم خصوصی، چهار حق اصلی حمایت می‌شود: جلوگیری از ورود ناخواسته به خلوت، عدم افشای امور خصوصی، اجتناب از نمایش در وضعیت‌های تحقیرآمیز، و تصاحب تصویر به عنوان حق انحصاری شخص (Prosser, 1960: 383-388).

(Reiter, 2001: 706). با این حال، اگر مبنای حق بر تصویر صرفاً حریم خصوصی دانسته شود، حمایت محدود خواهد شد. زیرا تنها در صورتی قابل اعمال است که نقض حریم خصوصی محرز باشد (Reiter, 2001: 673).

حق بر تصویر بر مبنای حقوق شخصیت

مبنای دوم حق بر تصویر را به عنوان بخشی از حقوق شخصیت تلقی می‌کند. حقوق شخصیت به گونه‌ای طراحی شده‌اند که در همهٔ زمان‌ها و مکان‌ها قابل استنادند و ضمانت اجراهای کیفری و مدنی دارند. در حقوق ایران، هرچند مصادیقی مانند ثبت وقایع حیاتی و حمایت از حریم خصوصی در مادهٔ ۱۷ قانون جرایم رایانه‌ای شناسایی شده، این موارد کافی نیست و باید ابعاد دیگر شخصیت از جمله حق تصویر و حق صوت نیز به رسمیت شناخته شود (میرشکاری، ۱۳۹۶: ۲۰۱).

در اسلام نیز شخصیت انسان جایگاه ویژه‌ای دارد و می‌تواند مبنای شناسایی این حقوق قرار گیرد (خسروانی، ۱۴۰۰: ۴). با این حال، در نظام حقوقی ایران، مادهٔ ۷۴۵ قانون مجازات اسلامی تنها به تصاویر خصوصی یا خانوادگی اشاره کرده و عملاً حق بر تصویر را ذیل حریم خصوصی آورده است (میرشکاری، ۱۳۹۷: ۱۶۵). این رویکرد قابل نقد است و بسیاری از حقوقدانان توصیه می‌کنند در قوانین آینده حق بر تصویر به عنوان بخشی از حقوق شخصیت تصریح شود (صفایی، ۱۳۹۰: ۲۰). در مقابل، نظام‌های غربی این حق را به تفصیل شناسایی و ضمانت اجراهای آن را بیان کرده‌اند. در ادامه به بررسی عوامل نقض حق بر تصویر پرداخته خواهد شد.

ثبت تصاویر اشخاص به نحو غیر مجاز

با گسترش فناوری و فراگیری دوربین‌های موبایل، ثبت تصاویر افراد بدون رضایت رفتاری شایع شده و این پرسش مطرح است که آیا این عمل با توجه به حق افراد بر تصویر خود مجاز است یا آنکه باید در قالب مسئولیت کیفری ناقضان (بعد کیفری) بررسی شود. در این بخش، تمرکز بر جنبهٔ کیفری موضوع است و روشن می‌شود که قانونگذار ایران صرفاً در موارد خاص چنین رفتاری را جرم‌انگاری کرده است.

حقوق ایران تاکنون در دو مورد مشخص ثبت تصاویر اشخاص را جرم‌انگاری کرده است:

۱. تهیهٔ تصویر از بانوان بدون پوشش مناسب در مکان‌های اختصاصی؛^۱
۲. تهیهٔ تصویر مبتذل از مراسم خصوصی دیگران به صورت مخفیانه.^۲

همچنین، عکس‌برداری از اماکن نظامی و امنیتی ممنوعه^۳ نیز در مادهٔ ۵۰۳ قانون مجازات اسلامی جرم‌انگاری شده است. در واقع بر اساس رویکرد قانونگذار باید توجه داشت که صرف ثبت تصاویر اشخاص، به جز در موارد خاص فوق، جرم محسوب نمی‌شود و در این موارد بحث بر سر «مسئولیت کیفری» مرتکب است، نه اصل «حق» افراد بر تصویر.

تهیه و ثبت تصویر از بانوان فاقد پوشش مناسب در مکان خصوصی بانوان

مطابق بند «ب» مادهٔ ۵ قانون نحوهٔ مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیر مجاز می‌کنند (مصوب ۱۳۸۶) تهیهٔ فیلم یا عکس از مکان‌های اختصاصی که بانوان در آن فاقد پوشش مناسب هستند، مانند حمام‌ها و استخرها، و همچنین تکثیر و توزیع این تولیدات مستوجب مجازات سنگینی شامل حبس، محرومیت از حقوق اجتماعی، و شلاق است.^۴ این جرم

۱. بند «ب» مادهٔ ۵ قانون نحوهٔ مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیر مجاز می‌کنند، مصوب ۱۳۸۶: «ب» تهیهٔ فیلم یا عکس از محل‌هایی که اختصاصی بانوان بوده و آن‌ها فاقد پوشش مناسب می‌باشند، مانند حمام‌ها و استخرها و یا تکثیر و توزیع آن».

۲. بند «ج» مادهٔ ۵ قانون نحوهٔ مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیر مجاز می‌کنند، مصوب ۱۳۸۶: «تهیهٔ مخفیانهٔ فیلم یا عکس مبتذل از مراسم خانوادگی و اختصاصی دیگران و تکثیر و توزیع آن».

۳. مادهٔ ۵۰۳ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات، مصوب ۱۳۷۵: «هر کس به قصد سرقت یا نقشه‌برداری یا کسب اطلاع از اسرار سیاسی یا نظامی یا امنیتی به مواضع مربوطه داخل شود و همچنین اشخاصی که بدون اجازهٔ مأمورین یا مقامات ذی‌صلاح در حال نقشه‌برداری یا گرفتن فیلم یا عکس‌برداری از استحکامات نظامی یا اماکن ممنوعه دستگیر شوند به شش ماه تا سه سال حبس محکوم می‌شوند».

۴. بند «ب» مادهٔ ۵ قانون نحوهٔ مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیر مجاز می‌کنند، مصوب ۱۳۸۶: «مرتکبان جرایم زیر به دو تا پنج سال

رفتاری مادی و مثبت است که شامل ثبت تصاویر ثابت یا متحرک با هر نوع ابزار تصویربرداری می‌شود و صرف انجام دادن این عمل، فارغ از هتک حیثیت یا ضرر مدنی، جرم محسوب می‌شود. نحوه ارتکاب می‌تواند از حضور فیزیکی تا استفاده از ابزار کنترل از راه دور یا دستگاه‌های ضبط تصویر متغیر باشد. عنصر کیفری این جرم در «نقض حریم خصوصی بانوان» است و باید آن را از «حق مدنی افراد بر تصویر خود» متمایز ساخت. ابهام موجود در عبارت «محل‌هایی که اختصاص به بانوان دارد» موجب طرح پرسش‌هایی درباره دامنۀ شمول این ماده شده است. با وجود این، با توجه به مثال‌های یادشده و قید «فاقد پوشش مناسب می‌باشند»، به نظر می‌رسد منظور مکان‌هایی است که عرفاً زنان در آن حداقل پوشش را دارند (مانند حمام و استخر). بنابراین، مکان‌هایی چون آرایشگاه‌ها یا استادیوم‌ها مشمول حکم نیستند (میری، ۱۳۹۱: ۸۰).

تهیه تصویر مبتذل از مراسم خصوصی دیگران به صورت مخفیانه

مطابق بند «ج» ماده ۵ همان قانون، تهیه مخفیانه فیلم یا عکس مبتذل از مراسم خانوادگی و اختصاصی دیگران و تکثیر و توزیع آن جرم و مستوجب مجازات است. وجه تمایز این جرم با بند «ب» در «مخفیانه» بودن عمل است؛ بدین معنا که عنصر پنهان کاری و نبود رضایت افراد حاضر شرط تحقق آن محسوب می‌شود (آقای نیل و عابد، ۱۳۹۱: ۳۴). این رویکرد قانونگذار، هرچند با هدف حمایت از حریم خصوصی توجیه می‌شود، ابهام جدی دارد؛ از جمله در تعریف «مراسم خانوادگی و اختصاصی» یا معیار «ابتذال». این ابهامات می‌توانند موجب تفاسیر متعارض در محاکم شوند. اگر هدف حمایت از حریم خصوصی باشد، منطقی‌تر آن است که هر گونه تهیه مخفیانه تصویر از زندگی خصوصی، صرف‌نظر از وصف «ابتذال»، ممنوع باشد. به نظر می‌رسد محدود کردن جرم به «مراسم خانوادگی مبتذل» نوعی نگاه اخلاق‌گرایانه و عوام‌پسندانه قانونگذار است، نه مبنایی علمی یا جرم‌شناسانه. این خود نشان می‌دهد که قانونگذاری بیشتر بر مسئولیت کیفری متمرکز بوده است تا بر تعریف دقیق حق بر تصویر.

انتشار تصاویر اشخاص به نحو غیر مجاز

انتشار تصاویر افراد، چه توسط خودشان ثبت شده باشد چه توسط دیگران، بدون اجازه، نقض حریم خصوصی و حریم شخصی افراد محسوب می‌شود. این رفتار می‌تواند به هتک حیثیت و آبروی افراد منجر شود؛ همان‌طور که کری و ساندرز (۱۳۸۶) معتقدند دعوی حقوقی هتک حرمت با هدف محافظت از آبرو و اعتبار افراد مطرح می‌شود. اما در صورتی که اظهارات و مطالب منتشرشده حقیقت داشته باشند قابل پیگیری نیست. حق حریم خصوصی به دنبال جلوگیری از افشای زندگی خصوصی افراد است، نه ممانعت از انتشار تصاویر خلاف واقع. با وجود اینکه ممکن است تصاویری دلخواه از افراد ترسیم شود، این امر نمی‌تواند مانع از مطالبۀ خسارت در صورت انتشار مطالب اهانته‌آمیز باشد. قضات در چنین مواردی بر اساس معیارهای یک شخص معقول و متعارف رأی می‌دهند. مثلاً، در موردی که انصاری (۱۳۹۰: ۹۳) به آن اشاره کرده است، قاضی بیان می‌کند که اطلاعات خصوصی یک فرد ممکن است به گونه‌ای باشد که تصویری دلخواه از او ارائه دهد. اما این امر نباید منجر به افشای هویت و شهرت ناخواسته فرد شود. تصاویر منتشرشده می‌توانند عیناً یا با تغییر و تحریف منتشر شوند، که این امر تفاوتی اساسی در نقض حریم خصوصی افراد ایجاد می‌کند. انتشار تصاویر خصوصی به صورت غیر مجاز، چه با تغییر چه بدون تغییر، می‌تواند عواقب حقوقی متفاوتی داشته باشد.

انتشار غیر مجاز و بدون تغییر و تحریف تصاویر

قانونگذاران ایرانی تا پیش از سال ۱۳۸۶ رویکرد مدونی در خصوص انتشار تصاویر خصوصی افراد نداشتند. اصلاح قانون نحوه مجازات فعالیت‌های غیر مجاز سمعی و بصری در آن سال واکنشی به حساسیت‌های عمومی پس از انتشار تصاویر منتسب به یک بازیگر مشهور بود.^۱ در پی این اتفاق، ماده ۵ این قانون اصلاح و مجازات‌هایی برای سوءاستفاده و انتشار تصاویر خصوصی تعیین

حس و ده سال محرومیت از حقوق اجتماعی و هفتاد و چهار ضربه شلاق محکوم می‌شوند: الف) ... ب) تهیه فیلم یا عکس از محل‌هایی که اختصاصی بانوان بوده و آن‌ها فاقد پوشش مناسب می‌باشند، مانند حمام‌ها و استخرها و یا تکثیر و توزیع آن؛ ج) ...».

1. <http://www.ensafnews.com/203737/>

شد. این ماده تهیه فیلم یا عکس از اماکن اختصاصی بانوان بدون پوشش مناسب و تهیه مخفیانه فیلم یا عکس مبتذل از مراسم خانوادگی و خصوصی دیگران و تکثیر و توزیع آن‌ها را در بر می‌گیرد. در قانون جرایم رایانه‌ای (ماده ۷۴۵ قانون مجازات اسلامی تعزیرات) انتشار تصاویر خصوصی از طریق سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی به طور خاص جرم‌انگاری شده است. بر اساس این ماده، انتشار صوت یا تصویر یا فیلم خصوصی یا خانوادگی بدون رضایت صاحب آن، در صورتی که منجر به ضرر یا هتک حیثیت شود، مستوجب مجازات است (قدسی و مجتهدسلیمانی، ۱۳۸۹: ۱۲۱). ماده ۱۰ قانون نحوه مجازات فعالیت‌های غیر مجاز سمعی و بصری نیز انتشار آثار مستهجن و مبتذل از طریق وسایل ارتباط الکترونیکی را جرم دانسته و برای آن مجازات تعیین کرده است. در تحلیل سیاست جنایی قانونگذار در قبال تکثیر، توزیع، و انتشار تصاویر خصوصی تفکیک میان موارد مختلف ضروری است؛ به‌ویژه، تمایز بین تصاویر تهیه‌شده از اماکن اختصاصی بانوان و تصاویر مبتذل تهیه‌شده مخفیانه از مراسم خصوصی دیگران. در خصوص تکثیر، توزیع، و انتشار تصاویر تهیه‌شده از اماکن اختصاصی بانوان و تصاویر مبتذل مخفیانه از مراسم خصوصی، صرف انجام دادن عمل تهیه و ثبت فیلم یا عکس، فارغ از نتیجه و هتک حیثیت، جرم محسوب می‌شود. تحقق عرفی تکثیر و توزیع و عدم ضرورت تهیه‌کننده بودن توزیع‌کننده یا تکثیرکننده از دیگر نکات قابل توجه است. همچنین، نوع وسیله تکثیر و توزیع، اعم از سنتی یا الکترونیکی، تأثیری در مجرمانه بودن عمل ندارد (عابد، ۱۳۹۱: ۳۴). در مورد انتشار سایر تصاویر خصوصی صرفاً از طریق سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی، قانونگذار دو رفتار مجزا را جرم‌انگاری کرده است: افشای اسرار خصوصی و انتشار یا در دسترس قرار دادن صوت، تصویر، یا فیلم خصوصی یا خانوادگی بدون رضایت و در غیر موارد قانونی به نحوی که منجر به ضرر یا هتک حیثیت عرفی شود. «انتشار» به معنای پخش گسترده و «در دسترس قرار دادن» به معنای ارائه محتوا به اشخاص معین است.^۱ نوع محتوا و نحوه دستیابی مرتکب در اصل جرم تأثیری ندارد، مگر آنکه محتوا مستهجن یا مربوط به بانوان بدون پوشش مناسب در اماکن خاص باشد که در این صورت قانون نحوه مجازات فعالیت‌های غیر مجاز سمعی و بصری مقدم است.^۲ عبارت «دیگری» شامل تمام افراد غیر از منتشرکننده می‌شود و نحوه دستیابی، موقعیت، و انگیزه انتشار نیز تأثیری در جرم ندارد. انتشار باید بدون مجوز قانونی و رضایت صاحب تصویر باشد. انتشار تصاویر مراسم خصوصی تنها در صورت ورود ضرر یا هتک حیثیت قابل تعقیب کیفری است و اثبات آن بر عهده بزه‌دیده است. در خصوص انتشار تصاویر خصوصی تغییر کرده یا تحریف‌یافته از طریق سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی، ماده ۱۶ قانون جرایم رایانه‌ای انتشار این گونه تصاویر به نحوی که عرفاً موجب هتک حیثیت شود را جرم‌انگاری کرده است. صرف تغییر یا تحریف فیلم، صوت، یا تصویر جرم نیست؛ بلکه انتشار آن به نحوی که عرفاً موجب هتک حیثیت شود جرم محسوب می‌شود.^۳ هدف قانون مقابله با هتک حیثیت از طریق دستکاری رسانه‌ای است و عامل تغییر یا منتشرکننده تفاوتی ندارد. ملاک جرم هتک حیثیت فرد است و تغییر لزوماً نباید در خود تصویر یا صدا رخ دهد، بلکه انتساب و تغییر اطلاعات کافی است (عالی‌پور، ۱۳۸۴: ۸۱). تحریف‌نگاری بدون انتشار جرم مستقل نیست. اما ممکن است توهین یا قذف تلقی شود.^۴ عدم حمایت قانونی از حق تصویر و حریم خصوصی در مورد تصویربرداری بدون رضایت در اماکن خصوصی نیز مورد انتقاد است.

عوامل نقض حق بر تصویر در فضای مجازی در رویه محاکم قضایی

در این بخش با بررسی تعدادی از آرای شعب دادسرا و دادگاه‌ها که به صورت خلاصه و موجز ارائه می‌شوند عوامل نقض حق بر تصویر در رویه قضایی مورد بررسی قرار گرفته است.

1. Privacy and the Media, in: <http://www.yourright.org.uk/>

۲. الف) متهمان به ارتکاب جرایم عمدی موضوع بندهای «الف»، «ب»، «پ»، و «ت» ماده ۳۰۲ این قانون که متواری بوده و دلایل کافی برای توجه اتهام به آنان وجود داشته باشد و از طریق دیگری امکان دستیابی به آنان موجود نباشد، به منظور شناسایی آنان و یا تکمیل ادله، تصویر اصلی و یا تصویر به‌دست‌آمده از طریق چهره‌نگاری آنان منتشر می‌شود؛ ب) متهمان دستگیر شده که به ارتکاب چند فقره جرم نسبت به اشخاص متعدد و نامعلومی نزد بازپرس اقرار کرده‌اند و تصویر آنان برای آگاهی بزه‌دیدگان و طرح شکایت یا اقامه دعوی خصوصی توسط آنان منتشر می‌شود.

3. <http://www.hoghooghddanan.com/rayane>

۴. قانون استفساریه نسبت به کلمه اهانت، توهین، و یا هتک حرمت مندرج در مقررات جزایی مواد ۵۱۳، ۵۱۴، ۶۰۸ و ۶۰۹ قانون مجازات اسلامی و بندهای ۷ و ۸ ماده ۶ و مواد ۲۶ و ۲۷ قانون مطبوعات، مصوب ۱۳۷۹.

تحلیل آرای قضایی مرتبط با انتشار غیر مجاز تصاویر خصوصی و مستهجن نشان می‌دهد که حقوق شخصیت و حریم خصوصی در فضای مجازی با چالش‌های نظری و عملی متعددی مواجه است. هدف این بررسی بازشناسی دقیق ویژگی‌های این آرا و ارزیابی میزان انطباق آن‌ها با اصول حقوقی و کیفری است. وجه تمایز مهم آرای مورد مطالعه تأکید دادگاه‌ها بر احراز ارتکاب جرم و شناسایی تصاویر موضوع شکایت است حتی در شرایطی که متهم اقرار کرده یا شاکی با گذشت مواجه بوده است. با وجود این، برخی آرا هنوز میان مفهوم ایجابی «حق بر تصویر» و مفهوم سلبی «مسئولیت ناقضان این حق» تمایز کافی قائل نشده‌اند. بررسی علمی این آرای قضایی، ضمن برجسته‌سازی نکات مثبت آن‌ها، امکان ارائه چارچوبی منسجم برای ارتقای رویه قضایی و حفاظت از حقوق شخصیت در فضای مجازی را فراهم می‌آورد.

فروش و انتشار تصاویر در فضای مجازی

قرار صادره به شماره ۹۶۰۹۹۷۲۶۵۷۳۰۰۲۰ به تاریخ ۱۳۹۶/۰۱/۲۸ صادره از شعبه ۱۳ دادیاری دادرای عمومی و انقلاب شهرستان کرج بدین شرح است: «در خصوص شکایت خانم ف.ص. علیه آقای م.ج. مبنی بر فروش تصاویر شخصی و انتشار تصاویر شخصی در فضای مجازی با این توضیح که مشتکی‌عنه همسر فعلی شاکی می‌باشد و نظر به اینکه آرایشگر زوجه دخترعنه زوج بوده و زوج احدی از تصاویر مشترک مراسم عروسی را به وی جهت اصلاح و ترمیم تصاویر با نرم‌افزار فتوشاپ و ارائه به بانوان جهت نمونه کار ارائه کرده و موضوع با رضایت طرفین بوده است که تاریخ این امر شهریور ۱۳۹۵ بوده ولیکن شکواییه فعلی در تاریخ ۱۳۹۶/۰۱/۲۶ در این شعبه مطرح شده که گذشت زمان فوق نشان‌دهنده رضایت ضمنی شاکی می‌باشد ... گزارش تخصصی مرجع انتظامی مبنی بر اینکه کاربری تلگرام مورد ادعا پاک گشته و نظر به اینکه سرورهای نرم‌افزار تلگرام در کشور آلمان مستقر بوده و دسترسی به آن امکان‌پذیر نمی‌باشد ... قرار منع تعقیب صادر و اعلام می‌نماید».

تحلیل رأی

در قرار مورد بحث، دادسرا با استناد به «رضایت ضمنی ناشی از گذشت زمان» قرار منع تعقیب صادر کرده است. این استدلال از چند جهت محل ایراد است. نخست آنکه اگر مبنای بحث را حریم خصوصی بدانیم صرف گذشت زمان نمی‌تواند به معنای اسقاط حق تلقی شود. زیرا در حقوق ایران نقض حریم خصوصی نیازمند رضایت صریح و آگاهانه است و گذشت زمان به تنهایی چنین اثری ندارد. دوم آنکه اگر مبنای حق تصویر را حقوق شخصیت بدانیم این حق اصولاً غیر قابل انتقال است و حتی در صورت رضایت اولیه شخص می‌تواند از اذن خود رجوع کند. بنابراین استدلال دادسرا مبنی بر رضایت ضمنی با مبانی حقوقی سازگار نیست. افزون بر این، در بستر فضای مجازی که انتشار تصاویر گسترده و غیر قابل بازگشت است هر گونه رضایت باید صریح، موردی، و محدود به زمان و شیوه مشخص باشد؛ وگرنه سوءاستفاده از تصاویر امری قریب‌الوقوع خواهد بود. از سوی دیگر، توافقی که نتیجه آن فروش و انتشار عمومی تصویر بانوی آرایش‌شده باشد با اخلاق حسنه و نظم عمومی تعارض دارد و حتی با فرض وجود رضایت نمی‌تواند معتبر تلقی شود.

عدم کسب رضایت فرد حاضر در تصویر مشترک انتشار یافته

قرار شماره ۹۶۰۹۹۷۲۶۵۷۳۰۰۴۷۲ به تاریخ ۱۳۹۶/۰۴/۲۶ صادره از شعبه ۱۳ دادیاری دادرای عمومی و انقلاب شهرستان کرج بدین شرح است: «در خصوص شکایت خانم س.خ. علیه خانم ز.الف. مبنی بر انتشار تصاویر شخصی و نشر اکاذیب در فضای مجازی با این شرح که شاکی و مشتکی‌عنه و شهود طرفین همگی از جمله کارکنان شرکت س می‌باشند، در پیچ اینستاگرام احدی از کارکنان سابق شرکت به نام آقای ب.ی تصاویر مشترک شاکی به همراه ایشان توسط شخص آقای ب.ی به اشتراک گذاشته می‌شود که حسب ادعای شهود شاکی پیچ موصوف شخصی (Private) بوده است، درحالی‌که شهود مشتکی‌عنه ادعا می‌نمایند که صفحه مزبور خصوصی نبوده و کاربران دیگر نیز امکان بازدید از صفحه مورد نظر را داشته‌اند. نظر به تعارض شهادت شهود ... و با توجه به گزارش تخصصی پلیس فتا در صفحات ۱۱ و ۱۶ پرونده مبنی بر این موضوع که مشتکی‌عنه تصاویر موصوف را در تبلت به صورت فیزیکی نشان داده است که این مطلب بیانگر عدم انتشار می‌باشد و استناد به این موضوع

که تصاویر موصوف در صفحه شخصی احدی از شهود (آقای ب.ی) به اشتراک گذاشته شده که حسب ادعای وی فردی با شناسه کاربری و تصویر خانمی ناشناس درخواست دسترسی به صفحه کاربری من کرد که من پس از تأیید اجازه دسترسی به وی را دادم. با این توصیف حتی در صورت پذیرفتن شهادت شهود شاکی که صفحه مورد نظر شخصی و خصوصی بوده است عمل مزبور مصداق قاعده فقهی اقدام می‌باشد ... و اظهارات شاکی در صفحه ۹ پرونده که بیان می‌دارد با رضایت وی تصاویر در صفحه شخصی آقای ب.ی به اشتراک گذاشته شده است قابل اثبات می‌باشد قرار منع تعقیب صادر و اعلام می‌نماید.

تحلیل رأی

مهم‌ترین نکته در رأی صادره آن است که دادسرا به عنصر «رضایت» به عنوان شرط اساسی در اعمال «حق بر تصویر» توجه کافی نکرده است. استدلال شعبه مبنی بر اینکه شاکی با اجازه دسترسی به صفحه شخصی خود در شبکه اجتماعی به طور ضمنی به انتشار تصاویر در صفحه شخصی متهم رضایت داده است خلط میان «اذن در دسترسی» و «اذن در انتشار» است. درحالی که مطابق مبانی حقوق شخصیت اذن در مشاهده یا دسترسی به تصویر به معنای اذن در تکثیر یا انتشار آن نیست. حق بر تصویر برخلاف حقوق مالی که قابل نقل و انتقال کلی هستند دارای ماهیت شخصی و غیر قابل انتقال است و هر گونه استفاده از آن نیازمند کسب رضایت صریح و جداگانه است. بنابراین، رضایت اولیه در خصوص اشتراک گذاری محدود (مثلاً در صفحه شخصی یک کاربر خاص) نمی‌تواند به عنوان رضایت برای انتشار عمومی یا در اختیار قرار دادن آن نزد دیگران تفسیر شود. همچنین، از منظر اصول حقوقی دادگاه باید میان «حق ایجابی» فرد در تعیین سرنوشت تصویر خود و «مسئولیت سلبی» دیگران در خودداری از نقض این حق تفکیک قائل می‌شد. عدم رعایت این تمایز سبب شده که رأی صادره بیش از حد بر قاعده «اقدام» استناد کند، درحالی که اقدام زیان دیده زمانی می‌تواند مانع از جبران خسارت باشد که رفتار او به طور مستقیم و بی‌واسطه سبب ورود ضرر شده باشد، نه صرفاً اعطای دسترسی محدود.

انتشار بدون رضایت تصاویر خصوصی خانوادگی

قرار شماره ۹۶۰۹۹۷۲۶۵۷۳۰۰۲۵۴ مورخ ۱۳۹۶/۰۳/۱۰ صادره از شعبه ۱۳ دادیاری دادسرای عمومی و انقلاب ناحیه ۱ شهرستان کرج بدین شرح است: «در خصوص شکایت خانم‌ها ۱. ش.ب. (زوجه مشتکی عنه)، ۲. ش.ب. (خواهر همسر مشتکی عنه) علیه آقای الف.م. مبنی بر انتشار تصاویر شخصی در فضای مجازی و دسترسی غیر مجاز و تهدید با این توضیح که مشتکی عنه همسر شاکی و شوهر خواهر شاکی ردیف دوم می‌باشد که بر اثر اختلافات فی‌مابین زوجه و خواهر وی اقدام به طرح دعوا نموده‌اند، از این روی با عنایت به ... اظهارات مقرون به صحت مشتکی عنه مبنی بر این موضوع که تصاویر مورد ادعای شاکی تصاویر تولد فرزند مشترک بوده است و این مطلب که با دسترسی غیر مجاز صورت گرفته به صندوق پستی من شکواییه‌ای در دادسرای ویژه جرایم رایانه‌ای تهران ناحیه ۳۱ طرح گشته است و نظر به پرینت اسکرین‌های موجود در پرونده رؤیت صفحات مورد نظر توسط این دادیاری و احراز این موضوع که حسب ادعای شاکی تصاویر توسط صندوق پستی منتشر شده و دسترسی غیر مجاز نیز در رابطه با ایمیل وی است که پس از مذاقه مدارک ارائه شده تاریخ ایمیل موصوف ۲۰۱۴/۰۹/۲۸ بوده که معادل تاریخ شمسی آن ۱۳۹۳/۰۷/۰۶ می‌باشد؛ در صورتی که قریب به سه سال از موضوع می‌گذرد و گذشت زمان و عدم اعتراض شاکی ظرف سه سال اخیر خود حاکی از رضایت ضمنی وی می‌باشد ... قرار منع تعقیب صادر و اعلام می‌نماید».

تحلیل رأی

در رأی صادره، موضوع اصلی شکایت انتشار تصاویر خصوصی خانوادگی در فضای مجازی است. با وجود این، دادیار محترم بدون توجه به ماهیت حق بر تصویر به عنوان یکی از حقوق شخصیت و غیر قابل انتقال بودن آن استدلال خود را بر «گذشت سه ساله» و «رضایت ضمنی» مبتنی ساخته است. حال آنکه حقوق شخصیت، از جمله حق بر تصویر، اصولاً قابل اسقاط کلی یا واگذاری دائمی به غیر نیستند و حتی در صورت وجود رضایت این رضایت باید صریح و موردی و با قابلیت رجوع باشد. بنابراین، استناد به سکوت یا گذشت زمان به عنوان «رضایت ضمنی» با مبانی حقوقی در تعارض است و نمی‌تواند توجیه‌گر زوال حق

اشخاص باشد. افزون بر این، دادیار در استدلال خود میان اذن در دسترسی به داده‌ها و اذن در انتشار عمومی آن‌ها تفکیک نکرده است؛ حال آنکه مطابق دکترین حقوقی و رویه بین‌المللی انتشار تصویر نیازمند اذن مجدد و مستقل است. صرف دسترسی به ایمیل یا نگهداری تصاویر مجوزی برای انتشار عمومی آن‌ها محسوب نمی‌شود و چنین خلطی میان دو مرحله موجب نقض آشکار حق بر تصویر و حریم خصوصی خواهد بود. همچنین استدلال دادسرا مبنی بر اینکه «عدم اعتراض سه‌ساله نشان‌دهنده رضایت ضمنی است» از منظر حقوق کیفری و اصول دادرسی عادلانه محل ایراد جدی است. زیرا در حقوق کیفری اصل بر تفسیر مضیق و احراز صریح رضایت است و نمی‌توان سکوت یا تأخیر را به عنوان دلیل بر رضایت دانست. در واقع، تأخیر در شکایت یا سکوت زیان‌دیده نه‌ایست می‌تواند در ارزیابی اراده‌ی وی بررسی شود. اما به‌هیچ‌وجه جایگزین رضایت آگاهانه و صریح نیست. علاوه بر این، تعدد شاکیان در پرونده (زوجه و خواهر وی) خود مانع استنتاج رضایت ضمنی است. چون حتی اگر سکوت یکی از آنان دلالت بر رضایت داشته باشد این امر نسبت به شاکی دیگر قابل تسری نیست و هر فرد ذی‌نفع باید به طور مستقل و صریح رضایت خود را اعلام کند. بنابراین، استناد به «رضایت ضمنی» در چنین وضعیتی با اصول حقوقی و منطقی سازگار نیست. در مجموع، رأی صادره فاقد انطباق کافی با اصول حاکم بر حق بر تصویر و حریم خصوصی است. تحلیل علمی پرونده نشان می‌دهد که تمسک به رضایت ضمنی نه‌تنها با مبانی حقوق شخصیت ناسازگار است، بلکه از منظر اصول دادرسی کیفری نیز فاقد اعتبار و قابلیت پذیرش است.

انتشار تصاویر خصوصی دیگری در فضای مجازی

قرار شماره ۱۴۰۰۱۳۹۰۰۱۱۷۶۸۲۳ صادره از شعبه ۱۴ بازپرسی دادسرای عمومی و انقلاب شهرستان کرج بدین شرح است: «در این پرونده آقای الف.الف. با قید التزام به حضور با تعیین وجه التزام متهم است به انتشار تصاویر خصوصی شاکی در فضای مجازی. موضوع شکایت خانم ن.ک. به شرح پرونده، نظر به اقرار مقرون به واقع متهم، رونوشت تصاویر انتشاریافته از سوی مشتکی‌عنه به شرح صفحه ۲۲ پرونده اتهام انتسابی به متهم توجه داشته ... لذا قرار جلب به دادرسی نام‌برده صادر و اعلام می‌گردد».

دادنامه شماره ۱۴۰۰۱۳۹۰۰۳۰۴۱۷۶۹ به تاریخ ۱۴۰۰/۰۶/۲۷ صادره از شعبه ۱۲۱ دادگاه کیفری ۲ شهرستان کرج بدین شرح است: «در خصوص اتهام آقای الف.الف. فاقد سابقه کیفری ... دایر بر انتشار تصاویر خصوصی شاکی خانم ن.ک. در فضای مجازی موضوع کیفرخواست اصداری از دادسرای عمومی و انقلاب کرج ... با عنایت به جمیع اوراق و محتویات پرونده شکایت شاکی که موجب رسیدگی است اقرار مقرون به واقع متهم در دادسرا تصاویر موضوع شکایت به شرح مندرج در برگ‌شمار ۲۲ پرونده، عدم حضور متهم در دادگاه به‌رغم ابلاغ وقت رسیدگی، بزه انتسابی متهم صدرالذکر به نظر دادگاه محرز است. مستنداً به ماده ۷۴۵ از قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، حکم به پرداخت جزای نقدی به مبلغ ۲۰ میلیون ریال در حق صندوق دولت صادر و محکوم می‌نماید».

رأی صادره با تجدیدنظرخواهی شاکی به شعبه دوم دادگاه تجدیدنظر استان البرز ارجاع و دادنامه شماره ۱۴۰۰۱۳۹۰۰۴۰۲۳۴۶۷ بدین شرح صادر شده است: «در خصوص تجدیدنظرخواهی خانم ن.ک. نسبت به دادنامه صادره از شعبه ۱۲۱ دادگاه کیفری ۲ کرج که به موجب آن در خصوص شکایت تجدیدنظرخواه به طرفیت آقای الف.الف. دایر بر انتشار تصاویر خصوصی در فضای مجازی حکم به پرداخت جزای نقدی غیابی صادر شده است و تجدیدنظرخواه به میزان مجازات اعتراض نموده است که امکان تشدید مجازات در آن مرحله میسر نیست».

تحلیل رأی

در رأی حاضر موضوع اصلی شکایت انتشار تصاویر خصوصی در فضای مجازی است که از منظر حقوق شخصیت مصداق بارز تعرض به حق بر تصویر و حریم خصوصی محسوب می‌شود. با وجود این، دادگاه کیفری صرفاً به استناد اقرار متهم در دادسرا و رونوشت تصاویر موجود در پرونده ارتکاب بزه را محرز دانسته و وی را به پرداخت جزای نقدی محکوم کرده است. نکته قابل توجه این است که دادگاه بدون ورود به ابعاد نظری حق بر تصویر و آثار غیر قابل انتقال آن پرونده را صرفاً از منظر کیفری و بر

اساس ماده ۷۴۵ قانون مجازات اسلامی بررسی کرده است. از سوی دیگر، در مرحله تجدیدنظر دادگاه استان صرفاً به اعتراض شاکی در خصوص خفیف بودن مجازات پرداخته و به‌درستی تصریح کرده که امکان تشدید مجازات در مرحله تجدیدنظر وجود ندارد. این امر بیانگر محدودیت‌های نظام دادرسی کیفری در جبران کامل لطمه‌های وارد بر حق بر تصویر است. زیرا در چنین مواردی شاکی علاوه بر پیگیری کیفری می‌تواند به موازات آن دعوای حقوقی برای جبران خسارات معنوی نیز طرح کند. وجه تمایز این رأی با سایر آرا در آن است که برخلاف برخی پرونده‌ها که دادگاه‌ها بر عنصر «مستهجن بودن» یا «رضایت ضمنی» تمرکز داشتند، در اینجا، صرف انتشار تصاویر خصوصی، بدون توجه به ماهیت آن‌ها (اعم از مستهجن یا غیر آن)، برای احراز بزه کافی دانسته شده است. این رویکرد از منظر حمایت از حریم خصوصی مثبت ارزیابی می‌شود. اما، در عین حال، ناچیز بودن مجازات نقدی (۲۰ میلیون ریال) در مقایسه با شدت تعرض به شخصیت فرد پرسش‌های جدی در زمینه بازدارندگی و کارآمدی سیاست کیفری ایجاد می‌کند.

انتشار تصاویر مستهجن دیگری در فضای مجازی

رأی شماره ۹۷۰۹۹۷۲۶۱۶۱۰۰۶۴۵ به تاریخ ۱۳۹۷/۱۰/۱۲ صادره از شعبه ۱۲۱ دادگاه کیفری ۲ شهرستان کرج بدین شرح است: «در این پرونده حسب شکایت شاکی خانم ن.م. و کیفرخواست شماره ۹۷۱۰۰۸ مورخ ۱۳۹۷/۰۵/۲۳ و قرار جلب به دادرسی شماره ۹۷۰۳۳۴ مورخ ۱۳۹۷/۰۵/۱۴ صادره مشتمل‌کننده ۱. آقای ب.ن. متهم است به انتشار تصاویر مستهجن (تهیه‌شده از ناحیه شاکی بدون رضایت)، ۲. خانم ز.س. متهم است به معاونت در انتشار تصاویر مستهجن، ۳. خانم ف.م. متهم است به خلاصی متهم (ن.ص) از محاکمه، دادگاه با امان نظر در جامع اوراق پرونده اولاً در خصوص متهم ردیف اول آقای ب.ن. نظر به احراز این امر که سیم‌کارت موضوع عملیات مجرمانه که به نام خانم ز.س. بوده در زمان ارتکاب افعال مجرمانه در اختیار متهم آقای ب.ن. بوده از جمله نقطه‌زنی سیم‌کارت مزبور که دلالت دارد در حوالی منزل متهم موصوف فعال و دایر بوده است و نیز گواهی گواهان تعرفه‌شده از ناحیه متهم خانم ز.س. در جلسه رسیدگی که مبین این امر بوده که سیم‌کارت در اختیار متهم آقای ب.ن. بوده و نیز تحقیقات جامع و مانع پلیس فتا و با عنایت به دفاع بلاوجه و تعارض اظهارات متهم موصوف، علم دادگاه بر ارتکاب بزه یادشده حاصل و محرز است. لذا دادگاه حکم بر محکومیت متهم به پرداخت جزای نقدی به مبلغ ۵۰ میلیون ریال در حق صندوق دولت محکوم می‌نماید. ثانیاً در مورد متهم ردیف دوم خانم ز.س. با عنایت به عدم سوءنیت و عدم وحدت قصد بین مشارالیه و متهم ردیف اول و نیز در مورد متهم ردیف سوم خانم ف.م. نظر به انکار صریح مشارالیه‌ها به فقد ادله اثباتی بر توجه اتهام و وجود شبهه در وقوع جرم نسبت به متهمه اخیر ... حکم بر براءت هر دو متهم اخیرالذکر از بزه‌های منتسبه و انهدام تصاویر مستهجن مضبوط در پرونده صادر می‌نماید».

نسبت به رأی صادره تجدیدنظرخواهی شده که مشروح آن بدین شرح است دادنامه صادره به شماره ۹۸۰۹۹۷۲۶۲۵۵۰۰۰۷۶ از شعبه ۸ دادگاه تجدیدنظر استان البرز: «در خصوص تجدیدنظرخواهی خانم ن.م. نسبت به دادنامه مندرج در پرونده کلاسه ۹۷۰۱۶۹ صادره از شعبه ۱۲۱ دادگاه کیفری ۲ کرج که به موجب آن تجدیدنظر خوانده آقای ب.ن. به اتهام انتشار تصاویر مستهجن ... حکم بر محکومیت نام‌برده به پرداخت جزای نقدی به مبلغ ۵۰ میلیون ریال صادر شده است، پس از ابلاغ رأی در مهلت قانونی تجدیدنظرخواهی به عمل آمده است. با ملاحظه محتویات پرونده و لایحه اعتراضیه تجدیدنظرخواه و با توجه به اینکه تجدیدنظرخواه ایراد یا دفاع موجهی که موجبات ایجاد خلل و خدشه در ارکان دادنامه معترض‌عنه را فراهم آورد ارائه ننموده و دادنامه تجدیدنظرخواسته نیز من حیث المجموع با رعایت اصول و تشریفات دادرسی صادر و فاقد ایراد یا اشکال عمده بوده و موضوع نیز مشمول هیچ‌یک از جهات مندرج در ماده ۴۳۴ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۹۲ با اصلاحیه ۱۳۹۳ نمی‌باشد ...».

تحلیل رأی

با بررسی رأی صادره چند نکته قابل توجه است؛ نخست آنکه تعرض به تصویر در سه مرحله قابل تفکیک است: اخذ تصویر بدون رضایت، انتشار آن، استفاده‌های بعدی؛ درحالی‌که دادگاه صرفاً به مرحله انتشار پرداخته و از آثار اخذ تصویر بدون رضایت که خود

به‌تنهایی نقض حق بر حریم خصوصی است غفلت کرده است. دوم آنکه محور اصلی توجه دادگاه بر وصف «مستهجن بودن تصویر» متمرکز شده؛ درحالی‌که حتی انتشار تصاویر غیر مستهجن نیز بدون رضایت صاحب حق نقض آشکار حق بر تصویر محسوب می‌شود و باید با همان شدت مورد حمایت قرار گیرد. نکته سوم ناچیز بودن مجازات تعیین‌شده است. محکومیت متهم به پرداخت پنج‌میلیون تومان جزای نقدی نه‌تنها جبران‌کننده خسارات مادی و معنوی شاکی نیست بلکه فاقد اثر بازدارندگی لازم است و می‌تواند سبب جری شدن مرتکبان و تضعیف اعتماد عمومی به کارآمدی دستگاه قضایی شود. نهایتاً باید افزود که دادگاه می‌توانست با استناد به ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی، علاوه بر مجازات کیفری، متهم را به جبران خسارات معنوی ناشی از انتشار تصویر نیز محکوم کند که این امر در رأی حاضر مغفول مانده است. بنابراین رأی یادشده، به‌رغم محکومیت متهم، جامعیت لازم برای حمایت از تمامی ابعاد حق بر تصویر را ندارد و از حیث تناسب مجازات نیز با شدت بزه و پیامدهای آن انطباق ندارد.

نتیجه و پیشنهاد

پژوهش حاضر با هدف تحلیل جامع عوامل مؤثر بر نقض حق بر فضای مجازی و بررسی تطبیقی رویکرد محاکم قضایی ایران، به‌ویژه با تمرکز بر آرای قضایی شهرستان کرج (۱۳۹۵ - ۱۴۰۱)، انجام پذیرفت. یافته‌های تحقیق نشان‌دهنده آن است که به‌رغم جرم‌انگاری‌های صورت‌گرفته در قوانین ایران، از جمله مواد مربوط به تهیه و انتشار غیر مجاز تصاویر، به‌ویژه تصاویر خصوصی و مستهجن، شکافی معنادار میان حمایت قانونی نظری و اجرای عملی آن در فضای مجازی وجود دارد. چالش‌های کلیدی شناسایی‌شده شامل خلأهای قانونی در حمایت جامع از حق بر تصویر، به‌ویژه در مواردی چون تصویربرداری بدون رضایت در اماکن خصوصی، حتی در صورت پوشش مناسب افراد، ابهام در مفهوم «رضایت» که منجر به استناد رویه قضایی به «رضایت ضمنی» یا «گذشت زمان» شده و با ماهیت غیر قابل انتقال و قابل رجوع حق بر تصویر در تعارض است، تمرکز محدود بر عنصر «انتشار» و غفلت از مراحل پیشین نقض حق مانند «اخذ غیر مجاز تصویر»، و همچنین ناکارآمدی مجازات‌های تعیین‌شده و مغفول ماندن جبران خسارات معنوی است. بر اساس این چالش‌ها، چند پیشنهاد سیاستی و حقوقی مطرح می‌شود: اصلاح و تکمیل قوانین به منظور پوشش جامع‌تر همه ابعاد حق بر تصویر، تأکید بر لزوم احراز رضایت صریح و آگاهانه و مشخص برای هر گونه ثبت یا انتشار یا استفاده از تصویر، هدایت رویه قضایی به سمت این اصل، ارتقای آگاهی قضایی از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی برای قضات و حقوقدانان، تقویت ضمانت اجراها از طریق بازنگری در مجازات‌ها و الزام متخلفین به جبران خسارات معنوی، و همچنین فرهنگ‌سازی عمومی برای افزایش آگاهی شهروندان نسبت به حقوق خود در فضای مجازی. در نهایت، این پژوهش بر اهمیت حیاتی صیانت از «حق بر تصویر» به عنوان یکی از ارکان بنیادین کرامت انسانی و حریم خصوصی در عصر دیجیتال تأکید می‌ورزد و ضرورت تلاش مشترک قانونگذاران، دستگاه قضایی، و جامعه برای ایجاد چارچوب حمایتی قوی و کارآمد را یادآور می‌شود.

منابع

- آقای نیا، حسین و عابد، رسول (۱۳۹۱). تحلیل و مقارنه ای میان قانون جرائم رایانه ای و قانون سمعی و بصری. فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضائی، د ۱۷، ش ۵۹، ۱۳-۵۲.
- اسماعیل‌پور، سیما و عباسی عربلوی آقاعلی، امیر (۱۳۹۹). حمایت از حق تصویر زنان در فضای مجازی. سومین کنفرانس بین‌المللی و ملی مطالعات مدیریت، حسابداری و حقوق، تهران، ۲۲۲-۲۲۹.
- اصلانی، حمیدرضا (۱۳۸۱). حق اختراع با لحاظ موافقت‌نامه جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت معنوی (TRIPS). پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی/ارشد. رشته حقوق خصوصی. دانشگاه تربیت مدرس.
- _____ (۱۳۸۹). حقوق فناوری اطلاعات. ج ۲. تهران: میزان.
- انصاری، باقر (۱۳۹۰). حقوق حریم خصوصی. تهران: سمت.
- خسروانی، ملیکا (۱۴۰۰). تحلیل ماهیت و جایگاه حق تصویر در حقوق ایران. سومین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در تعلیم و تربیت، روان‌شناسی، فقه و حقوق و علوم اجتماعی، شیروان، ۱-۱۲.
- شکری، رضا و شیداییان، مهدی و دارابی، شهرداد و میرخلیلی، سید محمود (۱۳۹۶). حمایت از حق بر تصویر خصوصی در حقوق ایران و انگلستان جلوه ای از حریم خصوصی معنوی حیثیتی، کنفرانس سالانه پژوهش در علوم انسانی و مطالعات اجتماعی، تهران، ۱-۱۷.
- صفایی، حسین (۱۳۹۰). حقوق مدنی: اشخاص و مهجورین. ج ۱۶. تهران: سمت.
- عابد، رسول (۱۳۹۱). ضابطه‌ای برای اختلاف جرایم در اعمال قاعده تعدد مادی جرم. پیام آموزش (معاونت قوه قضاییه)، ش ۵۴، ۲۸-۴۲.
- عبدی، فاطمه (۱۴۰۱). حمایت های قانونی از حق بر تصویر زنان در فضای مجازی با تأکید بر آرای محاکم قضایی ایران. پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی/ارشد. رشته مطالعات زنان گرایش حقوق زن در اسلام. دانشگاه خوارزمی.
- قاضی، ابوالفضل (۱۳۷۵). حقوق اساسی و نهادهای سیاسی: کلیات و مبانی (ج ۱). چ ۶ تهران: دانشگاه تهران.
- قدسی، زهرا و مجتهد سلیمانی، ابوالحسن (۱۳۸۹). جرایم رایانه‌ای علیه اخلاق و عفت در حریم خانواده به‌ویژه جرم قوادی و هرزه‌نگاری. فقه و حقوق خانواده د ۱۵، ش ۵۳، ۱۱۸-۱۳۸.

<https://doi.org/10.30497/flj.2011.39985>

- کری، پتر و ساندرز، جو (۱۳۸۶). حقوق رسانه. مترجم: حمیدرضا ملک‌محمدی. چ ۱. تهران: میزان.
- میرشکاری، عباس (۱۳۹۶). حقوق شخصیت و حقوق مسئولیت مدنی در اروپا. چ ۱. تهران: سهامی انتشار.
- _____ (۱۳۹۷). حق تصویر. مجله علمی حقوق خصوصی، د ۱۵، ش ۱، ۱۴۹-۱۷۴.
- <https://doi.org/10.22059/JOLT.2018.241149.1006411>
- میری، حجت (۱۳۹۱). جرایم سمعی و بصری به انضمام مجموعه قوانین سمعی و بصری. چ ۱. تهران: جنگل، جاودانه.

دادنامه‌ها

- دادنامه شماره ۹۶۰۹۹۷۲۶۵۷۳۰۰۲۰
- دادنامه شماره ۹۶۰۹۹۷۲۶۵۷۳۰۰۴۷۲
- دادنامه شماره ۹۶۰۹۹۷۲۶۵۷۳۰۰۲۵۴
- دادنامه شماره ۱۴۰۰۱۳۹۰۰۱۱۷۶۸۲۳
- دادنامه شماره ۱۴۰۰۱۳۹۰۰۳۰۴۱۷۶۹
- دادنامه شماره ۱۴۰۰۱۳۹۰۰۴۰۲۳۴۶۷
- دادنامه شماره ۹۷۰۹۹۷۲۶۱۶۱۰۰۶۴۵
- دادنامه شماره ۹۸۰۹۹۷۲۶۲۵۵۰۰۰۷۶

قوانین

- قانون آیین دادرسی کیفری، مصوب ۱۳۹۲.
- قانون اساسی، مصوب ۱۳۵۸.

- قانون استفساریه نسبت به کلمه اهانت، توهین، و یا هتک حرمت مندرج در مقررات جزایی مواد ۵۱۳، ۵۱۴، ۶۰۸ و ۶۰۹ قانون مجازات اسلامی و بندهای ۷ و ۸ ماده ۶ و مواد ۲۶ و ۲۷ قانون مطبوعات، مصوب ۱۳۷۹.
- قانون تجارت الکترونیکی، مصوب ۱۳۸۲.
- قانون جرایم رایانه‌ای، مصوب ۱۳۸۸.
- قانون مجازات اسلامی، مصوب ۱۳۷۵ (بخش تعزیرات).
- قانون مجازات اسلامی، مصوب ۱۳۹۲.
- قانون مسئولیت مدنی، مصوب ۱۳۳۹.
- قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیر مجاز می‌کنند، مصوب ۱۳۸۶.
-, 02022.. llllll llll s ff wmmne'' s gggt ooimeee nn yypppppppp hhhh hh hhhh s nn Innman judicial rulings (Mssee t wrr iiiiii ii oo ee Wmne ii hss lllmm). Khwarazmi University. (in Persian)
- Abed, R. (2012). *A Criterion for the Difference of Crimes in Applying the Rule of Material Plurality of Crime. Payam-e Amuzesh* (Monthly of the Judicial Deputy of the Judiciary), No. 54, 28-42. (in Persian)
- Agayinia, H., & Abed, R. (2012). A comparative analysis between the Computer Crimes Act and the Audiovisual Act. *Judicial Legal Perspectives Quarterly*, 17(59), 13-52. (in Persian)
- Ansari, B. (2011). *Human Rights to Privacy*. Tehran: Samt. (in Persian)
- Aslani, H. (2002). Patent rights considering the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPs) ('''''''' ''ssss aabbi oo aar nn vrrttt Private Law). Tarbiat Modares University. (in Persian)
- , (2010). *Information Technology Law*. (2nd ed.). Tehran: Mizan. (in Persian)
- Carey, P., & Saunders, H. J. (2007). *Media law* (H. R. Malekmohammadi, Trans.; 1st ed.). Mizan Publishing, Tehran. (in Persian)
- Esmailpour, S. & Abbasi Arablou Aghaei, A. (2020). Protection of Women's Right to Image in Cyberspace. *The 3rd International and National Conference on Management, Accounting and Law Studies*, Tehran, 222-229. (in Persian)
- Ghazi, A. (1996). oo ssiiiiii nlll aaw nnd ooiiiiiii iiiii i:iiii: nnn eaaiiiss ddd fttttt tttt tttttt t hhh)))). University of Tehran Press, Tehran. (in Persian)
- Ghodsi, Z., & Mojtahed Soleimani, A. (2010). Computer crimes against morality and chastity within the family, especially the crime of pimping and pornography. *Family Law and Jurisprudence*, Vol. 15. No. 53. 118-138. <https://doi.org/10.30497/flj.2011.39985>
- Greene, J. (2006). Liberalism and the Public/Private Distinction. *A Biannual Journal*, Vol. 7. No. 1.
- Khosravani, M. (2021). Analysis of the Nature and Status of the Right to Image in Iranian Law. *The 3rd National Conference on New Research in Education, Psychology, Fiqh, Law and Social Sciences*, Shirvan, 1-12. (in Persian)
- Koziol, H. & Warzilek, A. (2005). *The protection of personality rights against invasions by mass media*. New York: Vienna.
- Logeais, E. & Jean-Baptiste Schroeder (1998). The French Right Of Image: An Ambiguous Concept Protecting The Human Persona. *Loyola of Los Angeles Entertainment law journal*, Vol. 18.
- Miri, H. (2012). *Audiovisual crimes with a compilation of audiovisual laws* (1st ed.). Jangal & Javadaneh Publishing, Tehran. (in Persian)
- Mirshokari, A. (2017). *Personality rights and civil liability law in Europe* (1st ed.). Sahami Enteshar, Tehran. (in Persian)
- , (2018). Right to image. *Scientific Journal of Private Law*, Vol. 15. No. 1., 149-174. (in Persian). <https://doi.org/10.22059/JOLT.2018.241149.1006411>
- Peptan, R. (2014). The right to own image in the new Romanian civil code, letter and social science series. issue 2, 29-45.
- Privacy and the Media, in: <http://www.yourright.org.uk/>
- Prosser, W. L. (1960). Privacy. 48 Cal. L. Rev 383, 383-388.
- Reiter, E. H. (2001). Personality and Patrimony: Comparative Perspectives on The Right to One's Image. *Tulane law review*, Vol.76, 673-685.
- Safaei, H. (2011). *Civil Law: Persons and Incapacitated Individuals*. 16th ed. Tehran: Samt. (in Persian)
- Shkori, R., Sheidaian, M., Darabi, Sh., & Mir Khalili, S. M. (2017). Protection of the right to private image in Iranian and English law: A manifestation of moral and reputational privacy. *Annual Conference on Research in Humanities and Social Studies*, Tehran, Iran, 1-17. (in Persian)

Synodinou, T. (2014). Image Right and Copyright Law in Europe: Divergences and Convergences. *Laws*, Vol. 3, 181-207.

<http://www.ensafnews.com/203737/>. (in Persian)

<http://www.hoghooghdanan.com/rayane>. (in Persian)

Cases

Case No. 9609972657300254. (in Persian)

Case No. 140001390001176823. (in Persian)

Case No. 140001390003041769. (in Persian)

Case No. 140001390004023467. (in Persian)

Case No. 9609972657300020. (in Persian)

Case No. 9609972657300472. (in Persian)

Case No. 9709972616100645. (in Persian)

Case No. 9809972625500076. (in Persian)

Legislation

Civil Liability Law, Approved 1960. (in Persian)

Code of Criminal Procedure, Approved 2013. (in Persian)

Constitution, Approved 1979. (in Persian)

Electronic Commerce Law, Approved 2003. (in Persian)

Interpretive Law Regarding the Word Insult, Offense or Defamation Mentioned in Criminal Regulations of Articles (513), (514), (608) and (609) of the Islamic Penal Code and Clauses (7) and (8) of Article (6) and Articles (26) and (27) of the Press Law, Approved 2000. (in Persian)

Islamic Penal Code, Approved 1996 (Punishments Section). (in Persian)

Islamic Penal Code, Approved 2013. (in Persian)

Law on Computer Crimes, Approved 2009. (in Persian)

Law on the Manner of Punishing Persons Who Engage in Unauthorized Activities in Audiovisual Matters, Approved 2007. (in Persian)

